

SZTANKAI KRISZTIÁN¹**A társadalomtudományok alkalmazásának szükségszerűsége a Magyar Honvédségben****The Necessity for the Application of Social Sciences in the Hungarian Defense Forces****Absztrakt**

Minden tudományág legfontosabb összefoglalását egy korszakos íróhoz köthetjük: ahogy Freud a pszichológiáé, Adam Smith a közgazdaságtané, a jogász Marshall az igazságszolgáltatásé és Jefferson a kormányzásé. A hadtudomány sem kivétel. Carl von Clausewitzet, a XIX. századi porosz katonát és írókat a hadtudomány prófétájának tekintik, akinek a háború jellegére és természetére vonatkozó nézetei az elmúlt két évszázad során a mérvadónak számítanak.

Kulcsszavak: társadalomtudomány, antropológia, haderő, képesség

Abstract

The essence of every profession is expressed in the writings of its unifying theorists: Freud for psychology, Adam Smith on economics, Justice Marshall on law, and — depending on one's preferences — Marx or Jefferson on governance. War is no exception. The 19th-century Prussian writer Carl von Clausewitz is regarded as a prophet whose views on the character and nature of war have held up best over the past two centuries.²

Keywords: social-science, anthropology, military, ability

A háborút ebben a különleges században nem a fegyverek száma, a technikai fölény és a jobban kiképzett katona fogja a szövetséges erők felé billenteni, hanem a hadtudomány

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi tanársegéd – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, assistant lecturer, E-mail: k.sztankai@gmail.com ORCID: 0000-0003-3857-3296

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerződési Egyetem felkérésére készült.

² Róbert H. Scales nyugálmányú vezérőrnagy, az U. S. Army War College korábbi vezetője és volt helyettes vezérkarfőnök. Forrás: <http://armedforcesjournal.com/clausewitz-and-world-war-iv/> (2017. 12. 24.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

gerince,³ azaz az olyan társadalomtudományok integrációja és alkalmazása, mint a szociológia, pszichológia, antropológia, politológia, a kommunikáció- és médiatudomány képessége, a tömegtájékoztatás, a közgazdaságtan és természetesen a nemzetközi jog. Ezen tudományok felhasználása a katonai műveletekben a tervezéstől a végrehajtásig a modern hadviselés alapjává váltak. Nem hanyagolhatjuk el e tudományok katonai felhasználásának vizsgálatát és annak felhasználásait.

Tisztában vagyok azzal, hogy a XXI. század katonai műveleteinek hatékony megtervezése igen bonyolult feladat, hiszen az adott katonai tevékenység legapróbb részleteit is precízen meg kell előre tervezni a logisztikai támogatástól kezdve a felkészítésen át a feladatok pontos behatárolásáig. Ráadásul az olyan komplex műveleti környezetre,⁴ mint amilyen az ISAF⁵ műveletek Afganisztánban vagy az IKBK⁶ Irakban, nem könnyű felkészíteni az állomány teljes egészét, hiszen igen sokrétű ismeretanyaggal és gyakorlati tudással kell felruházni – felkészíteni – az állomány tagjait, különösen, mivel ebben a két műveletben nem a harc megvívása a fő feladatuk, hanem a helyi kormányzat és a lakosság támogatása, vagy a helyi szövetséges fegyveres erők kiképzése és mentorálása.⁷ Ezzel párhuzamosan – a hatékony együttműködés érdekében – a különböző nemzetiségű katonáknak ismerniük kell a szövetségeseik képességeit és kultúráját is. Már a tervezési időszakban szükséges a társadalomtudományok⁸ megjelenése, majd a kiképzésben prioritásként felhasználni az egyes tudományok módszereit, beleértve a társadalomtudományok helyszínen való megjelenésével.⁹

NEM ÚJ KELETŰ GONDOLAT

A történelem folyamán számos tudomány került a haderővel kapcsolatba. Ahogy Caesar, Napóleon vagy Nagy Sándor hódító hadjárataiban, úgy az első és második világháborúban is felhasználták az újabb és újabb tudományterületek kutatásait és eredményeit.

- Az első világháború a kémikusok háborúja volt abban a tekintetben, hogy a csataterén a stratégiai előnyt nagymértékben a kémiai és vegyésztechnológiai új alkal-

³ Az International Society of Military Sciences (ISMS) – Nemzetközi Hadtudományi Társaság által 2017. november 15 és 17 között Oszlóban megrendezésre került konferencián hangzott el, hogy a társadalomtudományok alkalmazása a hadtudományok gerince, mellyel fejleszthető a modern tisztképzés.

⁴ Boldizsár Gábor: Paratroopers in future operations. Security and Defence Quarterly, Warsaw, National Defence University, 2014. 50–51. o.

⁵ International Security Assistance Force (ISAF) – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

⁶ Iraki Kiképzés-biztosító Kontingens (IKBK).

⁷ Jobbágy Zoltán: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/3). 340–355. o.

⁸ Boldizsár Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 35. o.

⁹ Jobbágy Zoltán: Háború, hadviselés és a biológiai antropológia. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/2). 176–192. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

mazások határozták meg. 1915-ben a németek számára a háborúnak már be kellett volna fejeződnie, amikor a puszkapor-nitrát tartalékaik kimerültek.¹⁰ Azonban a német tudósok mesterséges úton létrehoztak egy, a nitráthoz hasonló vegyületet, így lehetővé tették a háború folytatását további három borzalmas évre.

- A második világháború egy igazán nagy fizikai háború volt, melynek az atombombába vetett véget, de az elektromágneses spektrum fejlesztése és annak katonai felhasználása, valamint a radar alkalmazása nyerte meg igazán a szövetségesek számára a küzdelmet. Ezen technológiai újításokkal már olyan előnyre tettek szert a szövetségesek, hogy az atombomba bevetése nélkül is megnyerték volna a háborút, azonban ahhoz még több idő és sokkal több emberi áldozat szükségeltetett volna.
- A hidegháború az „információszerzés” háborúja volt, egy olyan háború, amelyben az ellenség, valamint a „tudás” teljes körű kiaknázása lehetővé tette az Egyesült Államok számára, hogy viszonylag kis élőerő-vesztéssel legyőzze a Szovjetuniót.¹¹

MALINOWSKI ÉS BOAS

„Az antropológiai tudás elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyarmati tisztviselők meg tudják oldani napi problémáikat, beleértve az idegen szokások megértését, az eltérő társadalmi intézményeket, a gazdaságot és nem mellékesen a »vad« jogot. Az antropológia hasznos tudomány különösen, hogy megértsék a hatalom dinamikáját az eltérő társadalmakban” – írja tanulmányában Borislav Malinowski.¹² Az ő személyét azért fontos kiemelni, mert az antropológia egyik legmeghatározóbb alakja volt, aki széles körben elismert alapítója a társadalmi antropológiának.¹³ Az ő meglátása szerint az állam beavatkozása egy másik ország belügyeibe nem működhet „egyetlen mozdulattal”, vagyis ez a folyamat hosszú és sok tanulással és odafigyeléssel jár. Az az idegen „kolonizáló” hatalom/személy, aki a helyi politikai, vallási és közigazgatási szinten beavatkozik egy számára ismeretlen kultúra belügyeibe, annak a helyi viszonyok ismerete elengedhetetlen, hogy hatékonyan fenn is tartsa befolyásoló erejét, melynek kulcsa a helyi vezetők és a lakosság megnyerése.¹⁴

¹⁰ Az első világháború nyugati hadszíntérének mozgó időszakáról alapos elemzést nyújt Kaló József: Az első háborús év a nyugati hadszíntéren. In: Püski Levente, Kerepeszki Róbert (szerk.): A „Nagy Háború” és emlékezete. (Speculum Historiae Debreceniense 22.) Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015. 105–124. o.

¹¹ Robert H. Scales nyugállományú vezérőrnagy a U.S. Army War College korábbi vezetője és volt helyettes vezérkarfőnök. <http://armedforcesjournal.com/clausewitz-and-world-war-iv/> (2017. 12. 24.)

¹² Bronislav Malinowski: Afrika. A Nemzetközi Afrikai Intézet folyóirata, Vol. 2., No. 1. (Jan. 1929). 22–38. o.

¹³ <https://www.britannica.com/biography/Bronislav-Malinowski> (2018. 01. 16.)

¹⁴ Magyar vonatkozásban érdekes kitekintést nyújt Kaló József: Szombathelyi Ferenc és a galíciai deportálás. Magyar Napló, XX. (2008/8). 27–32. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az 1858. július 9-én Németországban született és 1942. december 22-én New Yorkban meghalt Franz Boas szintén nagy név az antropológia tudományának világában.¹⁵ Az ő meglátása szerint az antropológia soha semmilyen körülmények között nem egyesülhet egy erőszakszervezettel, mert azáltal elveszíti azt az előnyét, amellyel a terepen a kutató biztonságban érezheti magát. Mikor megtudta, hogy néhány antropológus társa az első világháborúban a hadsereget erősítette kutatásaival, nyílt levelet intézett hozzájuk. Írásában ezeket a kutatókat „kémeknek” nevezte, akik „prostituálják” a tudományt azáltal, hogy kutatásaikat álcaként használják fel, hogy kémkedjenek és információkat gyűjtsenek a kormány hírszerző szervezetei számára. Ezek az antropológusok véleménye szerint nem csak a tudomány etikájára gyakoroltak negatív hatást, hanem mivel az antropológia tudományos testületének tagjaiként mutatkoztak be az idegen országok képviselőinek, ezáltal magát a tudományt bélyegezték meg nemzetközi szinten, aláásva azon kutatók esélyeit, akik tudományos kutatás céljából érkeznének az adott országba, valódi kutatási célokkal.

Habár soha nyilvánosan nem nevezte meg azokat a kutatókat, akik kutatásukkal elősegítették az USA haderejét, de könnyű volt a levéltári jegyzetekből összeállítani azon antropológusok névsorát, akik szolgáltak hírszerző szervezeteknél.¹⁶

William Hubbs Mechling (1888–1953) 1910-ben szerzett antropológia diplomát a Pennsylvanai Egyetemen. Amerikaként a Spanyol Társadalmi Társaság tagja volt, a majd fél tucat kutatóinak egyikéként dolgozott Mexikóvárosban. Mechling doktori fokozatot szerzett a Harvard Egyetemen 1917-ben, majd a Chicagói Field Múzeumban dolgozott. Mechling az Amerikai Haditengerészeti Felderítő Hivatal¹⁷ (ONI) tisztjeként szolgált az első világháború előtt és alatt. Mechlingnek engedélyezte a hivatal, hogy egy főt szervezzen be maga mellé, így értesítette barátját, J. Alden Masont.

John Alden Mason (1885–1967) a Kaliforniai Egyetem egyik PhD hallgatója volt 1911-ben. Másodévesként a Mexikóvárosban található Nemzetközi Iskolában tanult, ahol baráti kapcsolatot kötött Manuel Gamioval,¹⁸ az ott dolgozó egyik mexikói régésszel. Mechlinggel való kapcsolata Pennsylvániában kezdődött, majd együtt dolgoztak a Nemzetközi Iskolában. Mikor Mason 1917-ben a Field Múzeum kurátora lett, Mechling felkérte Masont, hogy menjen Washingtonba és csatlakozzon az ONI-hoz. Mechling és Mason ezután Mexikóba utaztak, és engedélyt kértek arra, hogy a Yucatán-félszigeten dolgozzanak, látszólag adatgyűjtési feladattal a Field Múzeum részére. Az ONI számára két tökéletesen fedett ügynök tevékenykedett a területen, de ez az állapot nem tartott sokáig. Ugyanis Mechling nem volt kiképezve hírszerzésre, nem tudta hogyan kell emberekből információkat kinyerni. Szinte rögtön bajba is került, ami után letartóztatták és börtönbe zárták. Mason azonnal barátja

¹⁵ <https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas> (2018. 01. 16.)

¹⁶ <https://www.archaeologybulletin.org/articles/10.5334/bha.2123/> (2018. 01. 16.)

¹⁷ U. S. Office of Naval Intelligence (ONI).

¹⁸ Manuel Gamio mexikói antropológus, régész és szociológus 1913 és 1916 között a mexikói közoktatási minisztérium régészeti emlékeinek vezérigazgatója volt, valamint Franz Boas szerint a legjobb tanítványa.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

segítségére sietett, és felvette a kapcsolatot régi kollégájával, Manuel Gamioval, és sikerült elintézni, hogy Mechlinget kiengedjék a börtönből. Azonban ezzel lebuktatták magukat, így az ONI nem tehetett mást, mint visszahívta őket. Mason és Mechling kevesebb, mint hat hónapos kutatása így vált tragédiává, és hívta fel Boas figyelmét a „kettős munkakörre”.¹⁹

Az eset után Gamio írt egy levelet Franz Boasnak a letartóztatás körülményeiről, és megjegyezte, hogy Mason és Mechling engedélyt kért régészeti munkára a mexikói területen. Gamio úgy gondolta, hogy a Chicagói Field Múzeum és a Harvard Múzeum részére gyűjtenek adatokat. Boas így felkereste Berthold Laufert a Chicagói Field Múzeumban, hogy rákérdezzen, mit csinált Mason a Yucatán-félszigeten. Laufer elmondta Boasnak, hogy Mason elhagyta a Múzeumot, hogy a kormány számára dolgozzon. Így Boas számára egyértelművé vált, hogy a régészeti projekt egy hírszerző munka volt. Boas értesítette Gamiot, hogy Mason és Mechling nem a Field Múzeumnak dolgozik, hanem mindvégig kormányügynökként tevékenykedtek. Mason Boasnak írt levelében később bocsánatot kért a szakmától, amelyben elmagyarázta, hogy amit tett, az csupán hazafias kötelesség volt részéről.

Sylvanus Griswold Morley (1883–1948) 1908-ban régész diplomát szerzett a Harvardon. Morley a washingtoni Cosmos Club tagja volt, ahogy Charles Alexander Sheldon, a haditengerészeti műveletek főparancsnoka is, aki felkérte, hogy állítson össze egy listát azokról az antropológusokról, akiket esetleg ügynökként alkalmazni tudnának.²⁰ Az ONI Morleyt bízta meg, hogy szerezzen információkat egy esetleges német tengeralattjáró-bázisról, amely feltehetőleg a közép-amerikai térség csendes-óceáni szakaszán lehet, továbbá engedélyezték számára, hogy ezen expedícióra szervezzen maga mellé több kutatót, amelyből a későbbiekben egy több főt számláló hírszerzési hálózat jött létre Morley irányításával.

Herbert Joseph Spinden (1879–1967) 1909-ben doktori fokozatot szerzett a Harvardon. A fokozat megszerzése után az Amerikai Természetudományi Múzeumban (American Museum of Natural History – AMNH) helyezkedett el. Morley 1917 áprilisában írt a múzeumnak és kérte, hogy engedjék el Spindent, hogy együtt dolgozhassanak. Így Spinden folytatta régészeti feltárásait, miközben az ONI-nak dolgozott.²¹ Az ONI Közép-Amerikát 1918 áprilisában öt információgyűjtési területre osztotta fel. Spinden kapta meg a Honduras, El Salvador, Nicaragua és a csendes-óceáni partvidék 3-as számú szakaszát. Novemberben a területet kibővítették Panamára és Kolumbiára is, ami arra utal, hogy Spinden hatékony ügynök és informátor volt.²²

Azok a kutatóintézetek, ahol a fent felsorolt régészek dolgoztak, tudtak az ONI-val való együttműködésükről és támogatták azt. Sem Morley, sem Spinden nem csinált abból titkot, hogy a haditengerészetnek dolgoznak. A nyilvánosság előtt többször is a haditengerészet

¹⁹ Charles H. Harris III, Louis R. Sadler: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. University of New Mexico Press, 2003. 464. o.

²⁰ Uo. 48. o.

²¹ Uo. 109. o.

²² Uo. 270. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

egyenruháját viselték.²³ Az ONI végül Közép-Amerikába körülbelül három tucat ügynököt és al-ügynököt telepített, és ebből Morley talán több mint két tucatot szervezett be. Ahogy azt Harris és Sadler fogalmazza meg „Morley vitathatatlanul az első világháború legjobb amerikai kémje” és az első világháború legjobb amerikai hírszerző hálózatának vezetője volt.

John Held, Jr. (1889–1958) a Salt Lake City Múzeumban dolgozott, aki 1912-ben ment New Yorkba, és az American Museum of Natural History²⁴ (AMNH) egyik régészeti munkáján keresztül Spinden barátjává vált. 1916-ban találkozott Morleyvel, aki felajánlotta, hogy a Carnegie Tudományos Intézet (Carnegie Institution of Washington – CIW)²⁵ által szervezett expedíciójára magával viszi. Ebből az következett, hogy beszervezte, így Held is az ONI egyik civil ügynöke lett.²⁶ Állítólag a CIW részt vett a maja művészeti formák tanulmányozásában, de igazi feladata a csendes-óceáni partvonal katonai felderítése volt. Held és Morley kapta meg az ONI 4-es számú területét, amely a Hondurasi és Karib-tenger térsége volt.²⁷

Thomas Francis William Gann (1867–1938) 1894-ben körzeti orvosként szolgált a korábbi Brit Honduras gyarmaton (Belize), közel három évtizeden keresztül. 1923-ban visszavonult, majd megkezdte a maja romok felfedezését Közép-Amerikában, mint amatőr régész. Így ismerkedett meg és kezdett együtt dolgozni Morleyvel, aki számos expedícióra kísérte őt.²⁸ A háború alatt Morley az ONI legfontosabb ügynökei közé tartozott, és hírszerzési munkát végzett, miközben a Heye Alapítvány és a CIW kutatási forrásaival foglalkozó régésze volt. Ebben az időszakban mind az amerikai, mind a brit kormány ügynökségeinek is jelentett.²⁹

George Amos Dorsey (1868–1931) 1894-ben szerzett doktori fokozatot a Harvardon. Miután két évtizeden keresztül a Field Múzeum kurátora volt, 1915-ben felmondott és az ONI hírszerző tisztje lett. 1917-től 1921-ig Spanyolországban és Portugáliában vetették be. Dorsey parancsnoka Edward Breck volt, aki a spanyol-amerikai háború alatt Spanyolországban kémkedett. Az első világháború idején Brecket utasították, hogy 1917 és 1918 között szivárogon be a brazil és argentin német közösségekbe.³⁰ Az ezt követő időszakban Brecket Portugáliába küldték, ahol Dorseyvel a nagykövetségen dolgozott együtt.

²³ Uo. 266. o.

²⁴ Amerikai természettörténeli Múzeum.

²⁵ Andrew Carnegie 1902-ben alapította meg a washingtoni Carnegie Intézetet, mint tudományos felfedező szervezetet. Az volt a szándéka, hogy az intézmény otthont adjon olyan kivételes egyéneknek, akik képesek a tudomány legmodernebb területén dolgozni.

²⁶ Harris, Sadler: i. m. 51., 62. o.

²⁷ Uo. 180. o.

²⁸ Wallace, C. : Reconnecting Thomas Gann with British interest in the archaeology of Mesoamerica: An aspect of the development of archaeology as a university subject. *Bulletin of the History of Archaeology*, 21. (2011/1). 23–36. o. <http://dx.doi.org/10.5334/bha> (2018. 01. 18.)

²⁹ Harris, Sadler: i. m. 37., 162., 240. o.

³⁰ Dorwart, J. M.: *The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency 1865–1918*. Naval Institute Press, Annapolis, 1979.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Dorsey azért különleges ebben a felsorolásban, mert ő nem használta fel tudományos háttérét valódi feladatának eltitkolására az ONI-nál.

Volt még olyan régész, mint Dorsey, aki részt vett a háborúban, mint hírszerző, a hadsereg tagjaként tevékenykedett, és nem használta fel szakmai háttérét. Például William C. Farabee, a Pennsylvanai Egyetem régésze vagy Marshall H. Saville, a Columbia Egyetem régésze. Mindketten az amerikai hadsereg hírszerzésénél szolgáltak Európában. Azonban nem csak az amerikaiak használtak társadalomtudósokat és kutatókat hírszerzés céljából. A britek Thomas E. Lawrence-t (Lawrence of Arabia) és Sir C. Leonard Woolleyt vetették be Szíriában, ugyanúgy, mint Gertrude L. Bellt Egyiptomban és Irakban a német tevékenységekre vonatkozó hírszerző információk összegyűjtésére, miközben mindhárom helyszínen régészeti feladatokat láttak el a hivatalos dokumentumok szerint.

A második világháborúban még nagyobb számban vettek részt antropológusok az amerikai és brit hírszerző szervezeteknél. John Cooper 1947-es beszámolója szerint a háború idején az összes hivatásos amerikai antropológus több mint egyharmada valamilyen háborús kormányzati szervezetnél dolgozott teljes munkaidőben.³¹ E nagyfokú támogatás hátterében az állt, hogy az amerikai antropológia tudományos közvéleményét a háború kirobbanása előtt is dühítette a németországi faji kutatások eredménye, ami legfőképp a zsidó népet érintette, mely természeténél fogva az antropológia etikai kódexének alapelveit sérítette. Éppen ezért csatlakoztak antropológusok is a Központi Hírszerző Iroda³² elődszervezetéhez a Stratégiai Szolgálati Irodához.³³ Az OSS-t Rooseveltnél hozta létre 1942. június 13-án, azzal a céllal, hogy az állami hírszerző csoportokat egy közös szervezetté szervezze. Több mint két tucat antropológus dolgozott az OSS-ben a háború alatt, többek között E. Wyllys Andrews IV, William Bascom, Gregory Bateson, Lloyd Cabot Briggs, Carleton Coon, Cora DuBois, Anne Fuller, Nelson Glueck, Gordon Hewes, Frederick Hulse, Felix Keesing, Alexander Lesser, Edwin Loeb, Alfred Metraux, George Murdock, David Rodrick, Morris Siegel, Richard Starr, David Stout és Morris Swadesh.³⁴

A létrehozásától kezdve az OSS alapvetően új típusú katonai hírszerző szolgálat volt, és újfajta multidiszciplináris módszerekre és személyekre támaszkodott, mind a titkosszolgálati adatgyűjtésben, mind a titkos akciókban. Mivel az OSS elsődleges célpontjai a társadalomtudományban nagy tapasztalattal rendelkező személyek voltak, így Gregory Bateson tökéletes célpont volt a szervezet számára.

- Gregory Bateson kezdetben vonakodott egy katonai szervezethez csatlakozni, mert véleménye szerint egy hírszerző rendszernek végzett munka során a kutató nem választhatja meg a kutatásának témakörét és hatósugarát. Bateson a Columbia Egyetemen kezdte meg a szolgálatot az OSS-nél, majd később az amerikai

³¹ Cooper, J. M.: 1947 *Anthropology in the United States during 1939–1945*. Society des Americanistes des Paris Journal, 36. (1947/1). 14. o.

³² Central Intelligence Agency – C.I.A.

³³ Office of Strategic Services – O.S.S.

³⁴ <http://web.mnstate.edu/robertsb/445/lessons%20from%20second%20world%20war%20anthropology.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

haditengerészet pidzsin angol nyelv³⁵ oktatójaként a Dél-csendes-óceáni térségben.³⁶ Végül a burmai Arakán hegyekben dolgozott, mint az ott állomásozó OSS ügynöki csoport civil tagja 1944 és 1945 között.³⁷ Bateson a háborús feladatainak nagy részét a burmai és thaiföldi távoli, titkos helyszíneken végezte.³⁸ Feladata az volt, hogy tervezze meg a „fekete propagandát”³⁹ sugárzó rádióadásokat Kínában, Indiában és Ceylonban.⁴⁰ Ebben a munkakörben Bateson alkalmazta a saját maga által létrehozott skizmogenezis elméletének⁴¹ alapelveit is azért, hogy elősegítse a dezinformációk erejét az ellenséges erőkből. Továbbá segített egy olyan szövetséges rádióállomás üzemeltetésében is, amely hivatalos japán állomásként működött, de feladata a japán propaganda aláásása volt a hivatalos japán vonal követésével és eltűlésével.⁴² Gregory Bateson sokkal többet tett, mint a japán propaganda kidolgozása. A hírszerző elemzésekben és a stratégiai kidolgozásban is szerepet vállalt, és önként jelentkezett egy titkos, tíz napos feladatra is 1944 decemberében, amelyben mélyen az ellenséges vonalak mögé kellett behatolnia tár-

³⁵ A pidzsin nyelvek keletkezése, vagyis az ún. pidzsinizálódás a spontán egyéni nyelvtanuláshoz hasonló tevékenység azzal a különbséggel, hogy ebből idővel új nyelvi rendszer keletkezik. Ennek kiváltó oka a sokféle anyanyelvű lakosság egymás közti kommunikáció iránti szükséglete olyan körülmények között, ahol egy adott nyelv tökéletes elsajátítása – műveltségi szintkülönbségek és egyéb társadalmi tényezők miatt – nem várható el egyik féltől sem. Fodor István (főszerk.): *A világ nyelvei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999. 1191–1192. o.

³⁶ Yans-McLaughlin, Virginia: *Science, Democracy and Ethics: Mobilizing Culture and Personality for World War II*. In: Malinowski, Rivers, Benedict and Others: *Essays on Culture and Personality*. HOA Vol. 4. 1986.

³⁷ Bateson, Gregory: *Comment*. In: L. Bryson and L. Finkelstein (eds.): *Science, Philosophy, and Religion: Second Symposium*. New York, 1944.

³⁸ Linton, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*. Columbia University Press, New York, 1945.

³⁹ A "fekete propaganda" kifejezés olyan feladatra utal, amely szerint az egyén vagy a csoport úgy tesz, mintha ellensége pozícióját képviseli, azonban a tényeket összekeverik számos hamis információval, melyek negatív színben ábrázolják az ellenséget.

⁴⁰ Yans-McLaughlin, Virginia: 1986a *Science, Democracy and Ethics: Mobilizing Culture and Personality for World War II*. In Malinowski, Rivers, Benedict and Others: *Essays on Culture and Personality*. HOA Vol. 4.

⁴¹ Gregory Bateson új-guineai sepik és iatmulok között végzett kutatásai során fejlesztette ki skizmogenezis elméletét. A skizmogenetikus folyamatok társadalmi csoportok egymás mellett élésének, egymáshoz való viszonyának típusait írják le. Szimmetrikus skizmogenetikus kapcsolat a hasonló egyének/csoportok között jön létre, ami rivalizáláshoz vezet; komplementáris skizmogenetikus kapcsolat pedig eltérő egyének/csoportok között jön létre, amely ezáltal hierarchikus viszonyokat hoz létre. Mindkét kapcsolattípus a társadalom, a közösség felbomlásához, belső határok kiépüléséhez vezet, a szimmetrikus skizmogenezis esetében az állandó verseny és feszültség miatt, a komplementáris skizmogenezis pedig a túlzott elkülönülés okán. Egy-egy közösségben éppen ezért mindkét irányú skizmogenetikus folyamatnak jelen kell lennie, hogy a rivalizálás és az elkülönülés ne szakítsa szét a közösséget. Turai Tünde: *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. http://www.nti.btk.mta.hu/harmashatarok/anyagok/Harmashataroknyv_VEGLEGES.pdf (2018. 01. 18.)

⁴² Mabee, Carleton: Margaret Mead and Behavioral Scientists in World War II: Problems of Responsibility, Truth and Effectiveness. *Journal of History of the Behavioral Sciences* 23. (1987). 3–13. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

saival együtt, hogy három fogságba esett hírszerzőt kiszabadítsanak.⁴³ (Mosgrip 1945). Tettéért megkapta a Asiatic-Pacific Campaign medált.⁴⁴

Forrás: <https://www.usamilitarymedals.com/products/asiatic-pacific-campaign-medal-wwii>

- Margaret Mead, Gregory Bateson volt feleségeként került kapcsolatba az OSS hivatalával. Házasságuk 1936–1950 között tartott. Mead antropológiai munkája is kiemelkedő, de katonai múltja nem igazán ismert. Amíg Bateson hírszerző karrierje vége felé egyre inkább elveszett az antropológia és a haderő együttműködésének elvi és etikai dilemmái között, addig Meadet nem zavarták erkölcsi kérdések. Meadet nagyon felkavarták a háború borzalmai, úgymint a németországi zsidóüldözés és a japánok Pearl Harbor-i támadása. Ahogy megfogalmazta, a háborúval kapcsolatos szocio-kulturális kutatások az erőszak ellenőrzéséről és a nukleáris

⁴³ David Price: Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology. Human Organization, Vol. 57., No. 4., 1998.

http://homepages.stmartin.edu/fac_staff/dprice/price-bateson-oss-ho1998.pdf (2018. 01. 18.)

⁴⁴ Az Egyesült Államok katonai medálja, melyet az Egyesült Államok fegyveres erőinek a második világháborúban az ázsiai-csendes-óceáni hadszínterén szolgáló tagjai kaptak meg, érdemeikért.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

háború megakadályozásáról szólnak. Mead és Bateson válaszához e komoly etikai nézeteltérés is hozzájárult.⁴⁵

- Ruth Benedictnek, mint Franz Boas kedvenc tanítványának is köze volt a második világháborúban a hadsereghez, annak ellenére, hogy mentora minden fórumon kritizálta azokat az antropológusokat, akik kutatásaikkal részt vettek a küzdelemben. Ahogy barátnőjét Meadet, úgy Benedictet is megrémítette a japánok Pearl Harbor-i támadása. A támadást követően az amerikai haderő egy olyan nemzeti jellegű tanulmányt szeretett volna készíttetni a japán kultúráról Benedicttel, mint amilyen a primitív társadalmakat leíró korábbi munkája volt. A kormány szándéka az volt, hogy ez a munka lehetővé tegye a katonai és diplomáciai hivatalnokoknak, hogy jobban megértsék, hogyan léphetnek kapcsolatba a japán társadalom tagjaival, és ezáltal, hogy érvényesítsék az amerikai kormány akaratát. Habár Benedict munkásságának nagy része titkosított, és nem hozható nyilvánosságra, de munkáját mégis elolvashatjuk A krizantém és a kard címmel megjelent műben.⁴⁶
- Carleton Coon is az OSS egyik ügynökeként tevékenykedett. A szervezetnél szerzett tapasztalatait 1980-ban adták ki könyv formájában, melynek címe *Egy észak-afrikai történet: egy antropológus, mint OSS ügynök*.⁴⁷ Coon, a Harvard Egyetem antropológus professzora marokkói ellenálló csoportokat képezett ki szabotázsakciókra, kihasználva az ellenfél gyengéit. Harcolt az észak-afrikai Kasserine-hágói csatában és Marokkó német megszállásakor fegyvereket csempészett a francia ellenállásnak.⁴⁸ Megfigyelései és a terepen töltött ideje alatt olyan létfontosságú információkhoz jutott, melyeket később felhasználtak a Fáklya-hadművelet megtervezésében.⁴⁹
- Gerald C. Hickey a vietnámi Közép-hegység hegyvidékeinek fő etnográfusa volt. Gerald Cannon Hickey először 1956-ban utazott Vietnamba, hogy kutatást folytasson a Michigani Állami Egyetem Vietnami Tanácsadó Csoportja számára, majd e témából 1958-ban szerzett doktori fokozatot a Chicagói Egyetemen. Elsődleges

⁴⁵ Lenora Foerstel and Angela Gilliam: Confronting the Margaret Mead Legacy. Temple University Press. 1992. 324. o.

⁴⁶ <http://www.ndb.com/people/786/000097495/> (2018. 01. 18.)

⁴⁷ Carleton Coon: A north Africa story: the anthropologist as OSS agent, 1941–1943.

⁴⁸ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. Hadtudományi Szemle, 6. (2013/1). 187–192. o.

⁴⁹ A Torch hadművelet lehetővé tette az angol–amerikai csapatok gyors előretörését Tunéziában, továbbá nagy szerepe volt abban, hogy a tengelyhatalmak nemcsak az Észak-Afrika feletti uralmukat veszítették el, hanem a tengeri fölényüket is a Földközi-tengeren. Ezáltal a hadművelet előkészítette a későbbi szicíliai partraszállást, amellyel részben tehermentesítették a szovjet csapatokat a keleti hadszíntéren. Mivel a németek továbbra is az orosz frontra összpontosították erőik nagy részét, a szövetségesek Észak-Afrikában és Olaszországban gyors sikereket értek el, ami Olaszország kapitulációjához és Mussolini bukásához vezetett.

<https://www.masodikvh.hu/hadszinterek/eszak-afrika/348-a-faklya-hadmvelet-1942-november> (2018. 01. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kutatási érdeklődése a Vietnámi Közép-felföldi Montagnard törzsek voltak. Több mint 13 évet töltött a faluban, közöttük élt, és tanulmányozta mindennapjaikat. Hickey a vietnámi háború idején önként vállalta fel azt a mediátori szerepet, melyet a háború kitörése után kellett betöltenie az amerikai haderő és civil lakosság között. Próbált rámutatni, hogy az amerikai hadsereg által alkalmazott eszközök nem érik el a kívánt célt, sőt a lakosság szép lassan a megszálló erő ellen fordult. A háború egésze alatt írt leveleket, tartott beszámolókat, hogy mire kellene jobban odafigyelnie az amerikaiaknak, de folyamatos érdektelenségbe ütközött.

A XXI. SZÁZADI ANTROPOLÓGIA ÉS HADERŐ EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Ahhoz, hogy történelmileg jobban átlássuk az antropológia és a hadsereg kapcsolatában rejlő lehetőséget, nem kell több évtizedet visszautaznunk az időben, hiszen nemzetközi szinten számos modern haderő alkalmazza már e képességet. A tapasztalat azt mutatja, hogy a haderő számára két lehetséges megoldás létezik a társadalomtudományok alkalmazására. Az egyik, amelyet a Human Terrain System (HTS)⁵⁰ vitt végbe, azaz hogy külső civil társadalomtudósokat alkalmaztak és integrálták be dandár szinten harcoló alakulatokhoz Irakban és Afganisztánban. A másik, melyet a Defence Cultural Specialist Unit (DCSU)⁵¹ alkalmaz, azaz saját állományából választja ki azokat a potenciális társadalomtudósokat, akiket beiskoláz, és egy vegyes szemlélettel és kompetenciával rendelkező katonát tud a későbbiekben alkalmazni a hadszíntereken. A HTS bezárása és az azóta fellelhető dokumentációk után elmondhatjuk, hogy az amerikai program, habár úttörő volt a maga nemében, de a szervezési és kivitelezési problémák vezettek a program bezárásához 2014-ben.

A Human Terrain System elsődleges feladata a képzéseken kívül az volt, hogy szocio-kulturális kutatásokkal támogassa a hadszíntéren működő csapatokat. A szervezet kutatóit nem csak Irakban és Afganisztánban alkalmazták, hanem 2010 óta Afrikában is szolgáltak Kulturális Elemző Csoportok az U. S. Army Africa Command (AFRICOM) kötelékében. A rendszer két pillérre volt tagolva: egyik része a hadszíntéren működő alegységeket irányította, míg a másik ezen egységek kiszolgálását végezte a hátszországban. Irakban és Afganisztánban az egyedi helyzet megkövetelte az „idegen kultúra” ismeretét. A stabilitás megteremtéséhez össze kellett egyeztetni a kulturális, politikai, vallási és szociológiai rendszereket. Ebben a „békeépítési” folyamatban is fontos szerepet játszottak azok az antropológusok, akik vállalva a veszélyt, nap mint nap tárgyalásokat és kutatásokat végeztek az

⁵⁰ Ahhoz, hogy pontos definíciót találjunk a Human Terrain System jelentette képességre, meg kell értenünk az amerikai rendszer működését, helyét és szerepét a missziós feladatokban. Mivel az egység nevének szó szerinti fordítása magyartalan, és nem alkalmazható a magyar katonai terminológiában, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetének munkatársaival közösen sikerült mind a hadtudomány, mint a kulturális antropológia által érthető és értelmezhető fordítást találni. A továbbiakban a Human Terrain System-re, mint Kultúra Elemző Rendszerre hivatkozom.

⁵¹ A HTS-hez hasonlóan a DCSU-nak sincs a magyar katonai terminológia számára értelmezhető fordítása. Talán Kulturális Kutató Egységre tudnám lefordítani.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

egyres hadszíntereken. A Pentagon 2004-ben indította el azt a programot, melyben – intézményes formában – társadalomtudósokat, de főként kultúrantropológusokat alkalmaztak az amerikai harcoló alakulatoknál. A bezárás okairól először a Nature nemzetközi tudományos magazin adott hírt, ami különös, hiszen először pozitív beszámolókat adott közre a HTS munkásságáról, minthogy a katonák sikeresen elsajátítják a kulturális háttértudást, és az antropológusok terepen történő részvételével az emberi és anyagi károk számottevően csökkentek. Néhány hónap után azonban váratlan fordulat állt be a magazin szemléletét illetően. Arról jelentek meg cikkek, hogy a HTS program megbukott minden aspektusában, mert bár az elmélete jónak tűnt, a gyakorlatban „katasztrófális”: nem érte el eredeti célját, ugyanis a részt vevő antropológusok nem megfelelő képzettségűek, és ez a felvétel során sem derül ki, vagyis a szűrésük sem helytálló, továbbá, az együttműködéssel a terepre küldött tudósok életét veszélyeztetik. A cikkben megjelenik az is, hogy a drasztikus szemléletváltás oka, hogy pár hónappal az indulás után már két halottja és egy (a cikk közreadásakor még) súlyos sérültje volt a projektnek. A történet hatására a cikk a program életképes mivoltát is megkérdőjelezte. Valószínűleg nem számoltak kellően azzal a komoly rizikófaktorral, hogy az iszlám országok háborús terepén a fegyvertelenül kutató antropológusok elméleti felkészültségük ellenére is életveszélynek vannak kitéve.⁵²

A Defence Cultural Specialist Unit (DCSU, korábbi nevén: Human Terrain Mapping Unit) egy brit szervezet, melynek célja, hogy fejlessze és ápolja a kapcsolatot a brit haderő és a helyi közösségek között műveleti területen. A szolgálatot teljesítő katonáknak elengedhetetlen, hogy tudják, hogyan érznek a helyiek a jelenlétükkel kapcsolatban, és ők hogyan értelmezhetik a helyiek reakcióit. A szervezetet 2009-ben hozta létre a MoD (Ministry of Defence) azzal a céllal, hogy ezáltal ne antropológusokat vigyenek a terepre, hanem kiválasztott vagy önkéntesen jelentkező katonákat ruházzanak fel antropológiai ismeretekkel – tehát egy másik oldalról kezdték megközelíteni a helyzetet, mint a HTS.

A csoport elsődleges feladata volt Helmand tartományban, Afganisztánban segíteni beazonosítani és megérteni a helyi kulturális, politikai, gazdasági, társadalmi és történelmi környezetet érintő kérdéseket, hogy segítsék a parancsnokokat a jobb katonai döntések meghozatalában. Ezt módszertanilag úgy képzelték, mint egy antropológiai terepmunkát: a kiválasztott katonák a terepen élnek, így ismerik meg a közösség kultúráját, és fejlesztik nyelvtudásukat, majd tudásukat továbbadják a katonáknak. Ezek a személyek nem kulturális antropológusok, hanem kulturális specialisták vagy tanácsadók (cultural specialist vagy cultural advisor). Felkészítésük 3–5 hetes kulturális és történelmi képzésből áll. Ezen kívül kivételesen fontos, hogy tanulják a helyi közösség nyelvét.

⁵² Dajka Viktória: A Human Terrain Team antropológusainak etikai dilemmái. *Hadtudományi Szemle*, 8. (2015/1). 401–410. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

AZ AMERICAN ANTHROPOLOGICAL ASSOCIATION⁵³ – AAA

A már említett társaság politikai befolyásoló ereje Amerikában elvitatlan, hiszen tagjai olyan egyetemi professzorok és kutató intézetek befolyásos társadalomtudósai, akiknek a véleménye igen nagy súllyal esik latba a Fehér Ház legmagasabb helyein.

Az Amerikai Antropológiai Társaság 1902-ban alakult meg, melyet kezdetben olyan emberek alkottak, akik az antropológia elkötelezettjei voltak. Noha számos más amerikai antropológiai társaság létezett a XX. század fordulóján, ez a társaság abban volt újszerűbb az elődeinél, hogy nyitottabb volt tagságát illetően, és más tudományokkal is együttműködött a kezdetektől, ami fellendítette az antropológia tudományát, serkentette és koordinálta az amerikai antropológusok erőfeszítéseit, támogatta a helyi és más közösségeket. A társaság tagjai éves találkozók tartanak, központjuk a Virginia-i Arlingtonban található. A kezdeti 175 tag lassan gyarapodott a XX. század első felében. 1950-től drasztikusan megnőtt a tagok száma, mostanra nagyjából 12 ezer főre tehető. A tagok között vannak archeológusok, kulturális antropológusok, nyelvészek és még sok más tudomány követői. Őket egyetemeken, főiskolákon, kutató intézetekben, állami ügynökségeknél, múzeumokban és különböző szervezeteknél alkalmazzák. Franz Boas harcolt azért, hogy e szervezet kizárólagos és exkluzív csoport legyen, amit 40 professzionális antropológus alkotna. Az AAA első elnöke William J. McGee tiltakozott a zárt közösség ellen, szerette volna, ha nyitott és elérhető lenne bárki számára, aki érdeklődik a téma iránt.

Az AAA filozófiája, hogy bővítse a saját látókörét és terjessze az antropológia tudományát, társadalmi problémák megoldása érdekében. A szervezet céljai között szerepel, hogy összegyűjtsen és támogassa azokat a fejlesztéseket, szervezeteket, amik az együttműködésükben és a tudomány előrelépésében szerepet játszhatnak. Továbbá antropológiai monográfiákat és kiadványokat támogat, és koordinálja azokat az eseményeket/ kutatásokat, amit más szervezetek nem támogatnak, valamint fenntartja a hasznos együttműködésekkel kapcsolódó tudományágakkal és azok szervezeteivel.

1960-ban és az 1970-es évek elején a társaság vizsgálta a kormány által támogatott programokat, ahol antropológusokat alkalmazott a hadsereg. Így tanulmányozni kezdte a vietnámi háborúban szereplő, tudományos fokozattal rendelkezők munkáit, feladatait, megvizsgálta a Thaiföldön szolgáló titkos kutatások részleteit, és elemezte az általános etikai problémák különböző aspektusait a felmerülő kutatásokban, különös tekintettel azok jogainak védelemében, akik a kutatás alanyai voltak.⁵⁴

AZ AAA VÉLEMÉNYE A HTS PROGRAMRÓL⁵⁵

Az amerikai hadsereg HTS programja a rendszert támogató antropológusokat, mint civil, a hadseregben szolgáló vállalkozókat⁵⁶ foglalkoztatott háborús körülmények között, együtt-

⁵³ Amerikai Antropológiai Társaság.

⁵⁴ <http://www.aaanet.org/about/> (2018. 01. 01.)

⁵⁵ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

működve amerikai katonákkal azért, hogy szocio-kulturális adatokat gyűjtsön a kormány számára. Az e tevékenységek által felvetett etikai aggodalmak az AAA szerint a következők:

1. A háborús körülmények között dolgozó antropológusok olyan helyzetben tevékenykednek, ahol nem képesek megkülönböztetni magukat a katonai személyzettől, és ezáltal az adatközlő nem tudja, hogy a kérdést feltevő egy kutató vagy katonai alkalmazott? A beazonosítás igen fontos az antropológiai terepmunkában, melynek kölcsönösnek kell lennie.
2. A HTS társadalomtudósai felelősek voltak a helyi lakosság, valamint a kijelölt katonai személyzet közötti kapcsolat kiépítéséért, amely szintén etikai kérdéseket vet fel, hiszen ezáltal egy háborús helyszínen az adatközlő élete akár veszélybe is kerülhet.
3. A társaság szerint, a HTS antropológusai olyan körülmények között vették fel az adatokat, ahol az adatközlő önként nem dönthetett az információ átadásáról. Ezáltal megghiúsult az önkéntes tájékoztatás elve.
4. A HTS csapat feladatai közé tartozott, hogy tájékoztassa a katonai parancsnokokat, amely azzal a kockázattal járt, hogy a kapott információkat a helyi lakosság ellen fordítja.
5. Mivel a HTS-nél tevékenykedő antropológusokat az antropológiával azonosítják, ezért félő, hogy a jövőben antropológusként megjelenő kutatót a helyszínen kémként vagy katonaként definiálják, így élete veszélybe kerülhet.

E pontok fényében az Amerikai Antropológiai Társaság Igazgatótanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a HTS program olyan feltételeket teremt, amelyek valószínűleg az antropológia nevét és a kutatói munka tisztaságát sértik meg, és ezáltal minden antropológusra veszélyt jelentenek.

Az ellenzők mellett természetesen megtalálhatóak a támogatók is, mint például Felix Moos, aki a Kansasi Egyetem egyik antropológusaként, határozottan kiállt az antropológia és a hadsereg közötti együttműködés mellett. Moos szerint minden embernek (képzettségűtől függetlenül) elsődleges feladata a nemzet és az emberi élet védelme. Ezt nem írhatja felül semmi, és éppen ezért segíteni kell az amerikai kormányt abban, hogy jobban megértse a globális konfliktusokat, melyek közvetlenül, vagy közvetett módon hatással vannak, vagy veszélyeztetik életünket, vagy bármely más ember életét. Javasolta, hogy a főiskolai hallgatók, mint elemzők, gyakorlati munkát végezzenek a hírszerző ügynökségeknél. Ez az elgondolás akkoriban még nem volt elég népszerű javaslat a hírszerző ügynökségek körében.⁵⁷

⁵⁶ Private Military Contractor (PMC).

⁵⁷ Sztankai: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

KONKLÚZIÓ

Egyes nemzeti és nemzetközi szervezetek igen sok energiát és pénzt nem kímélve keresnek olyan megoldásokat, amelyek hatékonyabban segíthetik elő a katonai erő bevetését műveleti területen. Az egyik ilyen lehetőség a társadalomtudományok alkalmazása. Mint láthattuk, a korábban felsorolt szervezetek és programok, az elkötelezett és a hazáját szolgálni akaró társadalomtudósok segíthetnek megérteni az idegen terület politikai, társadalmi és kulturális hátterét. A helyi nyelv, a szokások és hagyományok, valamint a vallás ismerete nélkül ma már nem küldhető katona békeműveletekre, pontosan a kulturális félreértésekből fakadó agresszió miatt. Az International Society of Military Sciences (ISMS)⁵⁸ szervezete is egy igen fiatal és az együttműködést preferáló rendszer. Habár ez nem egy országon belüli együttműködést szorgalmaz, hanem nemzetközi összefogást.

A szervezetet azért hozta létre az Osztrák Védelmi Akadémia, a Kanadai Királyi Katonai Főiskola, a Dán Királyi Védelmi Főiskola, a Finn Nemzetvédelmi Egyetem, a Holland Nemzetvédelmi Akadémia, a Norvég Nemzetvédelmi Egyetem, a Svéd Nemzetvédelmi Főiskola és a Balti Védelmi Akadémia 2008-ban, hogy reagáljon a ma is folyamatban lévő és a jövő katonai műveletek dimenzióira egyre nagyobb hatást gyakorló kulturális ismeretek megszerzésére és azok oktatására. Prof. Dr. Janne Haaland Matlary fogalmazta meg: „a harcot a katonák vívják, de a háborút a civil képességek nyerik. A haderő képezi a pajzst és a társadalomtudományok a fegyvert.”⁵⁹

A kis és közepes haderők sosem fogják tudni felvenni a versenyt a nagy hadseregek tömeges létszámával és technikai felszereltségével. Emiatt az olyan típusú együttműködések kellene szorgalmazni, amely segítheti hadseregünket az olyan kompetenciák és képességek átadására a jövő katonatisztjeinek, amelyek nélkülözhetetlen feltételei a 21. századi műveleti területen való megjelenésnek. Azt sem szabad elfelejteni, hogy sajnos rengeteg negatív példa árnyékolja be a nemzetközi szerepvállalásokat, amely a kulturális félreértésekből és a tolerancia hiányából fakadnak.⁶⁰ A különbségeket az emberi faj saját kultúrájához méri, az idegen kultúrát sosem fogja elismerni egyenlő szintű kultúrának. Az emberi faj sajnálatos módon természeténél fogva önmagához viszonyítva kategorizál be személyeket, csoportokat, szimbólumokat, mert ezáltal ismeri meg a másikat. A különbségek útján. Az a kultúra, melyben az adott személy szocializálódott, mindig az lesz a primer kultúra és minden más csak szekunder lehet. A társadalomtudományban az antropológusok sokat vitatkoznak azon, hogy a társadalomtudósok mindig objektíven szabad és kell bemutatnia a vizsgált kultúrát. Azonban az antropológia egy empirikus tudomány, amely összehasonlítások sorozataként prezentálja az eltérő kultúra „romantikus” különbségeit. Az összehasonlítás alapja pedig saját kultúrája, hiszen a különbségeket mérni kell valamihez. Az antropológia éppen ezért egy sokak által bírált és meg nem értett tudomány, de amit

⁵⁸ International Society of Military Sciences (ISMS), Nemzetközi Hadtudományi Társaság.

⁵⁹ Elhangzott: 2017. november 15-én az ISMS konferenciáján Oslóban.

⁶⁰ Sztankai Krisztián: Green-on-blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre. Honvédségi Szemle. 2017/6. 74–80. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

mindenki elfogad, az a képesség, amely az idegen feltérképezésére irányul. Az olyan eltérő helyszínek vizsgálata, mint mondjuk Afganisztán vagy Irak, csak antropológiai kutatásokkal végezhető el. Ezen kutatások eredményeit, azonban fel kell tudni használni. A modern haderőnek egyik fontos feltétele – a XXI. század kihívásainak megfelelően –, hogy képes legyen a társadalomtudományok által elért eredmények integrálására a katonai feladatokba. Ha erre nem képes, vagy torz látásmódja során nem akarja felismerni ennek szükségyszerűségét, akkor azzal életeket veszélyeztet és nem csak saját katonáira jelent veszélyt az ilyen öncélú és maradi gondolkodás, de a rosszul megítélt és tévesen beazonosított civil lakosok között is súlyos veszteséget okozhatnak, amely a konfliktussal teli környezet eszkalálódását okozza. Ez pedig az elhúzódó és konfliktusokkal teli háború időszakát hozza el. George Washington mondta, hogy „nem kell visszatekintenünk, hacsak azért nem, hogy tanuljunk a múltbeli hibákból, és hasznunk legyen a drágán szerzett tapasztalásból.” Washington nagy államférfi volt, és az amerikai történelemben fontos és kiemelt helyen áll. Tapasztalatait – ahogyan Clausewitz vagy Szun-Ce gondolatait – gőgösség lenne nem figyelembe venni, csak azért mert a múlt nagy tanítói mondták. A kérdésem az: ha már a múltban ezek a személyek tényként megfogalmazták a politikai és katonai gondolkodás hibáit, akkor a XXI. század nemzetközi vezetői miért nem tanulnak a múlt hibáiból és tesznek az elkerülhető nagyobb baj ellen?

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bateson, Gregory: Comment. In: L. Bryson and L. Finkelstein (eds.): Science, Philosophy, and Religion: Second Symposium. New York, 1944.
2. Boldizsár Gábor: Paratroopers in future operations. Security and Defence Quarterly, Warsaw, National Defence University, 2014. 46–60. o.
3. Boldizsár Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 15–46. o.
4. Charles H. Harris III, Louis R. Sadler: The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence. University of New Mexico Press, 2003.
5. Coon, Carleton: A North Africa story: the anthropologist as OSS agent, 1941–1943.
6. Cooper, J. M.: Anthropology in the United States during 1939–1945. Society des Americanistes des Paris Journal, 36. (1947). 1–14. o.
7. Dajka Viktória: A Human Terrain Team antropológusainak etikai dilemmái. Hadtudományi Szemle, 8. (2015/1). 401–410. o.
8. Dorwart, J M: The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency 1865–1918. Naval Institute Press, Annapolis, 1979.
9. Fodor István: A világ nyelvei. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.
10. Foerstel, Lenora and Gilliam, Angela: Confronting the Margaret Mead Legacy. Temple University Press, 1992.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

11. Linton, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*. Columbia University Press, New York, 1945.
12. Jobbágy Zoltán: Háború, hadviselés és a biológiai antropológia. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/2). 176–192. o.
13. Jobbágy Zoltán: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/3). 340–355. o.
14. Kaló József: Az első háborús év a nyugati hadszíntéren. In: Püski Levente, Kerepeszki Róbert (szerk.): *A „Nagy Háború” és emlékezete*. (Speculum Historiae Debreceniense 22.) Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015. 105–124. o.
15. Kaló József: Szombathelyi Ferenc és a galíciai deportálás. *Magyar Napló*, XX. (2008/8). 27–32. o.
16. Mabee, Carleton: Margaret Mead and Behavioral Scientists in World War II: Problems of Responsibility, Truth and Effectiveness. *Journal of History of the Behavioral Sciences*, 23. (1987). 3–13. o.
17. Malinowski, Bronislaw: Afrika. *A Nemzetközi Afrikai Intézet folyóirata*, Vol. 2., No. 1. (Jan. 1929). 22–38. o.
18. Price, David: Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology. *Human Organization*, Vol. 57., No. 4., 1998.
19. Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 6. (2013/1). 187–192. o.
20. Sztankai Krisztián: Green-on-blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre. *Honvédségi Szemle*, 2017/6. 74–80. o.
21. Wallace, C: Reconnecting Thomas Gann with British interest in the archaeology of Mesoamerica: An aspect of the development of archaeology as a university subject. *Bulletin of the History of Archaeology*, 21. (2011/1). 23–36. o.
22. Yans-McLaughlin, Virginia: Science, Democracy and Ethics: Mobilizing Culture and Personality for World War II. In: Malinowski, Rivers, Benedict and Others: *Essays on Culture and Personality*. HOA Vol. 4. 1986.